

Een land vol ideeën

Van praktijkvernieuwing naar systeeminnovatie in de melkveehouderij
door *slim experimenteren*

OPSPOREN VAN VERNIEUWING IN DE PRAKTIJK

Uit een bestand van ruim 200 melkveehouders zijn 35 melkveehouders gekozen met de meest beloftevolle, ongewone werkwijzen. Via interviews worden hun bedrijfs-voering, ervaringen en ideeën in kaart gebracht.

BEOORDELING RELEVANTIE

Aan de hand van kengetallen wordt de score bepaald op een aantal deelgebieden van duurzaamheid (economisch, ecologisch en sociaal).

BEOORDELING POTENTIE

Melkveehouders, beleidsmakers en onderzoekers bepalen in samenspraak welke reeksen van samenhangende praktijkvernieuwingen de meeste potentie hebben om de melkveehouderij te verduurzamen.

SLIM EXPERIMENTEREN

Rond een aantal reeksen van samenhangende praktijkvernieuwingen met veel potentie worden 'lerende netwerken' gevormd met innovatieve melkveehouders, beleidsmakers en onderzoekers als kern.

Doorbreken van bestaande routines

Lange tijd was de Nederlandse landbouw eenzijdig gericht op het verhogen van de productie. Het inmiddels ontmantelde *OVO-drieluik* had een cruciale rol in de ontwikkeling en verspreiding van nieuwe kennis en technieken. Daarbij was vooral sprake van eenrichtingsverkeer: van *Onderzoek via Voorlichting en Onderwijs* naar boeren.

Het succes was groot, al heeft dat ook een keerzijde: vele maatschappelijke problemen die dringend om een duurzame oplossing vragen. Dat ook de landbouw moet verduurzamen is een feit, maar de vraag is hoe en in welke richting. Regelgeving en onderzoek zullen aan moeten sluiten bij praktijkvernieuwingen, maar werken nu nog vaak belemmerend bij het maken van een veelomvattende en ingrijpende omslag naar een duurzamere landbouw.

Bestaande routines moeten worden doorbroken en dat vergt een verandering in denken en doen. Niet alleen bij boeren, maar ook bij onderzoekers, beleidsmakers en alle anderen die belang hebben bij een duurzame landbouw; uiteindelijk moet de maatschappij als geheel een omslag maken.

Praktijkvernieuwingen als vertrekpunt bij het verduurzamen

Veel melkveehouders zijn volop bezig met het verduurzamen van de landbouw. Innovatieve melkveehouders ontwikkelen nieuwe, ongewone en soms omstreden werkwijzen op hun bedrijf. Op een vaak tegendraadse manier banen zij zich een eigen weg richting duurzame landbouw en weten daarmee veelbelovende resultaten te behalen. Juist deze ongewone, maar veelbelovende nieuwe werkwijzen kunnen de aanzet geven tot het maken van een omslag in de melkveehouderij. Als breekijzer om bestaande routines te doorbreken en als vertrekpunt voor het opbouwen van nieuwe. Niet alleen in de melkveehouderij, maar ook in onderzoek en beleid.

Vertaalslag naar onderzoek en beleid

Met de modernisering en de ontmanteling van het *OVO-drieluik* is onderzoek en beleid 'ziende blind' en 'horende doof' geworden voor praktijkvernieuwingen. Om een omslag te kunnen maken moet de wisselwerking tussen praktijk, onderzoek en beleid opnieuw vorm krijgen. Dat kan door het opzetten van lerende netwerken rond innovatieve melkveehouders.

Van novelties via steeminnovatie naar transitie

Bedrijf

Bij het verduurzamen van hun bedrijfsvoering ontwerpen en realiseren innovatieve melkveehouders tal van prille praktijkvernieuwingen (*novelties*). Door deze novelties op andere bedrijven uit te proberen en al doende te leren over de werking en toepassingmogelijkheden, kunnen ze robuuster worden gemaakt. Op die manier kan de bestaande melkveehouderij worden verbeterd, maar dat levert nog geen doorbraak op in termen van duurzaamheid. Sommige novelties hebben wel die potentie. Maar die wijken dusdanig af van het gangbare, dat ze niet passen binnen of strijdig zijn met het bestaande *regime* in de melkveehouderij. Dit regime is verankerd in onder andere regelgeving, onderzoek, belangenbehartiging, verwerking en dienstverlening. Een dergelijk regime belemmert een doorbraak van veelbelovende novelties en smooft vernieuwing daarmee in de kiem (pijl 1 in nevenstaande figuur).

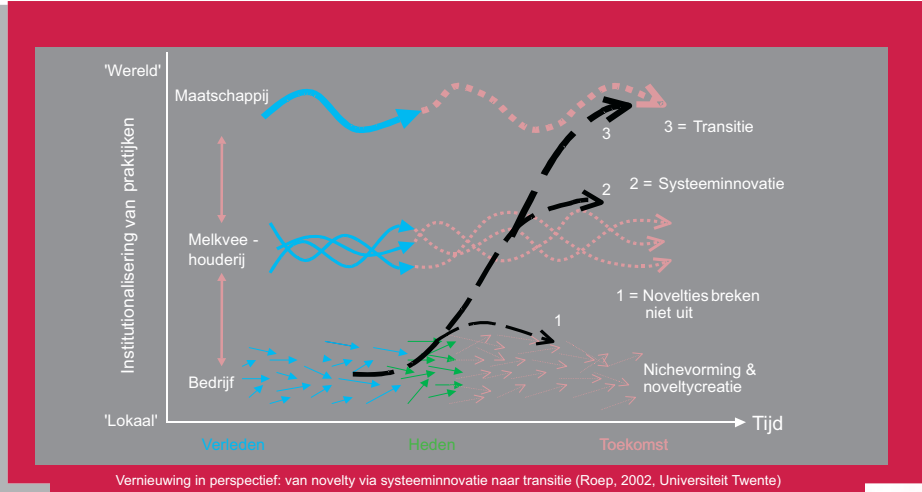
Melkveehouderij

Door veelbelovende novelties op slimme wijze te combineren tot een groter werkend geheel, kunnen zij elkaar versterken, ook in termen van duurzaamheid. Hierin schuilt een *aanzet tot steeminnovatie*: een veelomvattende verandering in de melkveehouderij die tot een doorbraak in termen van duurzaamheid kan leiden. Sommige innovatieve melkveehouders zijn hier al een eind mee op weg (zie praktijkvoorbeeld milieucoöperaties VEL & VANLA). Echter, om een doorbraak te bewerkstelligen moet een aanzet tot steeminnovatie niet alleen in technische zin worden uitgebouwd en vervolmaakt. Technische veranderingen moeten gepaard gaan met veranderingen in beleid, onderzoek, belangenbehartiging, verwerking en afzet, toelevering en allerlei vormen van dienstverlening. Pas dan kan er sprake zijn van een *steeminnovatie* (pijl 2) in de melkveehouderij.

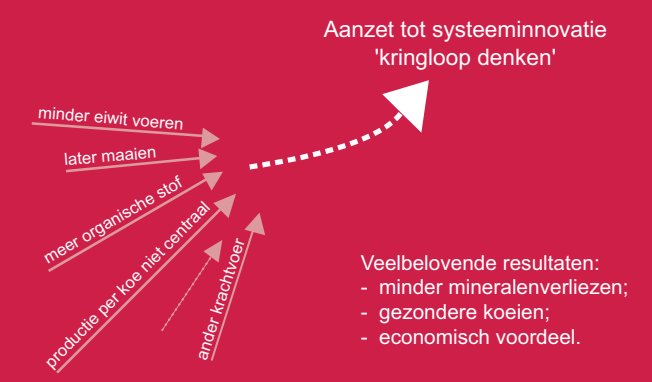
Maatschappij

De *transitie* naar een duurzame landbouw is pas voltooid, als na verloop van tijd ook de maatschappij als geheel is veranderd als gevolg van een steeminnovatie (pijl 3). Dit uit zich in een ander 'landschap': zowel in materieel (levende en dode natuur) als in sociaal opzicht (andere ketens, ander bestedingspatroon, enzovoort). Het is goed te bedenken dat we pas aan het begin staan van een transitie. We hebben nog een lange en onzekere weg te gaan. Maar waar we ook uitkomen, een transitie begint altijd met stukjes en beetjes die tot een veelomvattend geheel uitgroeien.

De theorie

Praktijkvoorbeeld milieucoöperaties VEL & VANLA

Slim experimenteren

Praktijk, beleid en onderzoek moeten weer opnieuw op elkaar worden afgestemd om de omslag te kunnen maken. Slim experimenteren is hierbij een bruikbaar instrument. Boeren en boerinnen, beleidsmakers en onderzoekers benoemen samen een drietal aanzetten tot systeeminnovaties op grond van veelbelovende praktijkvernieuwingen. Rond deze aanzetten tot systeeminnovatie worden lerende netwerken opgezet waarvan innovatieve melkveehouders, onderzoekers en beleidsmakers de kern gaan vormen. Gezamenlijk moeten zij werken aan het uitbouwen tot en verspreiden van systeeminnovaties en al doende nieuwe routines opbouwen.

Maak samen de weg vrij voor systeeminnovaties

In een gezamenlijk leertraject vergroten boeren, beleidsmakers en onderzoekers hun inzicht in beloftevolle praktijkvernieuwingen. Hierdoor kunnen technische en institutionele blokkades die een brede toepassing in de weg staan, zoals gebrekkige kennis of knellende regelgeving, worden weggenomen. Het doel van de op te zetten slimme experimenten is dan ook om, gelijktijdig met het op grotere schaal toepasbaar maken van praktijkvernieuwingen, een vertaalslag te maken naar onder meer beleid en onderzoek. Beleid en onderzoek kunnen zo meegroeien met praktijkvernieuwingen en werk maken van het verduurzamen van de landbouw. Al doende krijgt de wisselwerking tussen praktijk, onderzoek en beleid opnieuw vorm en krijgt vernieuwing alle ruimte.

Benut parels uit de praktijk!

De praktijk is een broedplaats voor vernieuwing. Boeren werken volop aan het verduurzamen van de landbouw. Ze ontwikkelen veelbelovende ideeën en werkwijzen die aandacht en erkenning verdienen. Als inspiratiebron voor anderen, maar vooral als onmisbare vertrekpunten bij het maken van een omslag. Deze vaak verborgen parels moeten we dus opsporen en benutten. Daarom moeten we bestaande routines in en om de melkveehouderij doorbreken en nieuwe opbouwen.

Meer informatie?

In 2003 heeft een inventarisatie en verslaglegging plaatsgevonden van veelbelovende praktijkvernieuwingen. In 2004 worden de eerste slimme experimenten opgestart. Is uw interesse gewekt en wilt u meer informatie over het project? Kijk even op onze website, of neem contact op met één van onderstaande personen.

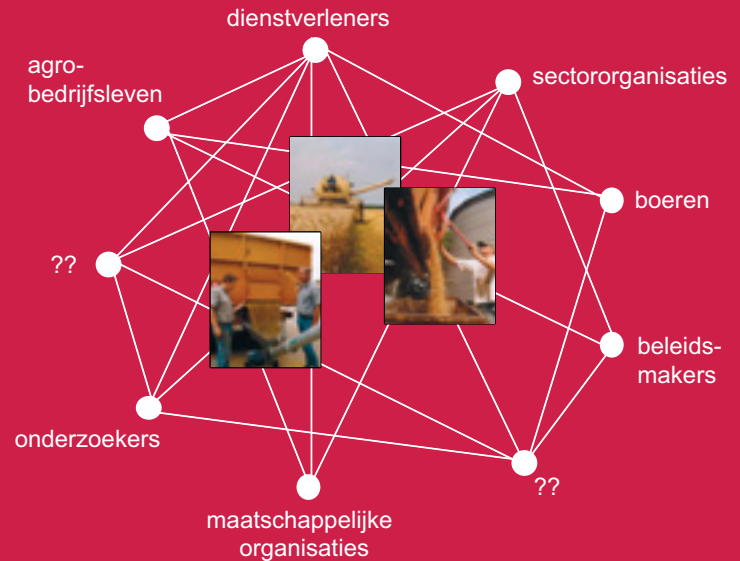
Wij kunnen u onder meer informatie opsturen over:

- gevolgde werkwijze;
- slim experimenteren;
- onderzoeksresultaten eerste fase van het project.

Ook zijn wij graag bereid te ondersteunen bij het opzetten van lerende netwerken of een lezing te geven over de aanpak van dit project.

Hollandseweg 1
6706 KN Wageningen
Tel. 0317-482897 of 0317-485949
dirk.roep@wur.nl of frank.verhoeven@wur.nl

www.verantwoordeveehouderij.nl

Gezamenlijke leertrajecten rondom innoverende boeren

Projectgroep 'innoverende melkveehouders'
Dirk Roep (Universiteit Twente & Wageningen Universiteit)
Klaas Jan van Calker (Praktijkonderzoek, Animal Sciences Group, WUR)
Sabine de Rooij (Wageningen Universiteit)
Frank Verhoeven (Wageningen Universiteit)
Art Wolleswinkel (Animal Sciences Group, WUR)

Foto's: Hetty Wolbers (Praktijkonderzoek, Animal Sciences Group, WUR)

Verantwoorde Veehouderij

Het project 'Slim experimenteren; aanzet tot transitie' is mede op initiatief van boerenvereniging PMOV tot stand gekomen en is onderdeel van het programma Verantwoorde Veehouderij, een onderzoeks- en ontwikkelprogramma gericht op vergroting van de maatschappelijke acceptatie van de veehouderij in Nederland. Dit programma wordt gefinancierd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.